

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра історії України

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а   р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

(освітній ступінь)

на тему: «**Повсякденне життя професорсько-викладацької та студентської корпорації Одеського університету в 1933-1953 рр.**

«англійська назва»

Виконала: студентка заочної форми навчання спеціальності 032 Історія та археологія

Стецька Анна.....

Керівник к.і.н., доц Петровський Е.П. _____

Рецензент ст. викл. Чепіженко В.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від _____ 2019 р.

Завідувач кафедри

Бачинська О. А.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № __ від _____ 2019 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

Гребцова І С.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Одеса – 2019

ЗМІСТ:

Вступ.....	4
Розділ I. Історіографічна та джерельна база дослідження.....	11
1.1 Історіографія проблеми	11
1.2 Джерельна база вивчення	20
Розділ II. Передумови створення Одеського державного університету та наукові традиції	24
2.1. Адміністративний склад ОДУ.....	27
2.2. Короткі аспекти навчально-виховного процесу.....	28
2.2.1. Відносини студентів з викладачами	32
2.3. Наукові дослідження.....	36
2.3.1. Лекції.	37
2.3.2. Наукові сесії	38
2.3.3. Наукові гуртки.	39
2.4. Ідеологія як невід’ємна складова життя.....	42
2.4.1. Партийна та комсомольська організації.....	42
2.4.2. Соціалістичні змагання.....	45
2.5. Студенти та викладачі – жертви репресій.....	48
Розділ III. Ідентичність викладача та студента.....	59
3.1. Одяг.....	64
3.2. Проблемні аспекти повсякденності.....	66
3.2.1. Оплата викладача.....	66
3.2.2. Стипендії.....	67
3.2.3. Житлова проблема.....	67
3.2.4. Гуртожиток.....	71
3.2.5. Харчування.....	74
3.2.6. Медичне забезпечення.....	79
3.3. Трудові будні.....	79

Розділ IV. Культурно-просвітницька частина життя викладачів та студентів.....	82
4.1 Політ.виховання.	83
4.2. Художня самодіяльність.....	86
4.2.1 Театральні студії.....	86
4.2.2 Танці.....	86.
4.3 Спорт в житті студентства.....	87
4.4. Наукові товариства та гуртки.....	88
4.5. Місце релігії в житті студента.....	89
4.6. Стиляги.....	90
Висновок.....	
Список джерел та літератури.....	

ВСТУП

Як суспільний феномен, університет, належить і служить світові ще з середніх віків. Це одне з надбань, від яких людство не відмовилось впродовж наступних століть. Друге тисячоліття від Різдва Христового у сфері культури воістину можна назвати епоєю університетів, які за цей час перетворились з поодиноких світочів думки й знання у потужні осередки науки й просвітництва, здатні визначати магістральні шляхи людської цивілізації. Не виключенням є й вітчизняна університетська традиція, витoki якої беруть початок у XVII ст. Із заснуванням цих закладів міста, крім уже наявних статусів, здобували наймення університетських. Відтоді університет ставав невід'ємною складовою образу міста. Разом із тим заклад убирав у себе нагромаджену до його виникнення місцеву інтелектуальну традицію і, що не менш важливо, здобував як ознаку, хай і неофіційно, від імені міста.

Отже – Одеський університет. Втім парадокс полягає у тому, що за півтора століття свого існування університет так стисло, і водночас змістовно, офіційно не називався. Адже виник він у 1865 р. як імператорський Новоросійський університет. Після Лютневої революції 1917 р. і жорсткої боротьби різноманітних урядів і армій статус імператорського відпав. У 1920 р. заклад було розформовано, а з 1933 р. він стає Одеським державним університетом. Наприкінці Другої світової війни у його назві з'являється посвята Іллі Іллічу Мечникову.

Освіта відтворює й нарощує інтелектуальний, духовний і економічний потенціал народу, виховує патріота і громадянина України. Позанавчальна діяльність професорство-викладацького складу та студентської молоді є важливою в процесі її соціалізації, формуванні життєвих пріоритетів та світогляду. Дозвілля є невід'ємною складовою структури повсякденності студентства та викладачів, яку, зокрема, українська дослідниця Коляструк О., умовно називає «аксіологією життя» або стилем життя (смісловне наповнення, система життєвих орієнтирів – як і заради чого жити: цінності,

мораль, звички, пріоритети. Дозвілля має різноманітний арсенал способів та видів занять, тому доречним було б дати його роз'яснення та окреслити структуру.

У широкому значенні категорія повсякденності передбачає розгляд фактично всіх проявів життя людини або груп людей з особливим наголосом, як на «маленьких» явищах так і «маленьких» процесах, котрі мали визначальне значення для буття повсякденності цих людей. Вивчаючи категорію «академічної повсякденності», варто зосередитися передусім на таких аспектах, як матеріальні умови життя викладачів та студентів (житло, їжа, одяг, заробітна платня тощо), сімейний стан, напрямки повсякденної діяльності (життєвий ритм), дозвілля, стан здоров'я, світоглядні орієнтири, міжособистісні комунікації. Повсякденність, як таку, не варто занадто виокремлювати та перебільшувати щодо індивідуалістичного за своєю природою явища, як інтелігенція, до якої належали викладачі та за великим рахунком і самі студенти.

Актуальність дослідження. Україна знаходиться на етапі докорінних змін соціально-економічних відносин в організації життєдіяльності країни. Основні інституції країни мусять відповідати цим змінам, сприяти трансформаційним процесам, адаптуватися. Серед них університетська освіта є особливою, оскільки впливає не стільки на соціально-економічні процеси перетворення сьогодення, а передусім впливає та забезпечує майбуття. Тут не останнє місце посідає роль, життя самих викладачів і студентів у цьому великому світі науки.

Вибір теми визначається тим, що на сьогоднішній день в історичній науці не існує комплексних праць, присвячених аналізу соціального феномену викладач/студентст Одеського державного університету, хоча саме завдяки викладачам у студентів формується світогляд, переконання, характер, які визначають шлях людини практично на все подальше життя. Дослідження ролі і місця студентства в суспільній структурі, специфіки його світогляду, становлення особистості надає можливість простежити і

проаналізувати деякі особливості розвитку радянського суспільства зазначеного періоду. Тому, дослідження їх повсякденного життя, є досить важливим та актуальними.

Під дозвіллям розуміється сукупність занять, за допомогою яких: відбувається відновлення фізичних, розумових і психічних сил людини. Воно складається з: індивідуального споживання культури (читання книг, журналів, газет, прослуховування радіо тощо); публічно-видовищного споживання культури (відвідування театрів, кіно, концертів, музеїв, спортивних видовищ та ін.); спілкування (з сім'єю, родичами, друзями); фізичних занять (ранкової та вечірньої гімнастики), спорту, туризму; розваг; пасивного відпочинку (прогулянок без певної мети та ін.); творчої діяльності і любительських занять (різноманітних гуртків, студентських наукових товариств) .

З проголошенням державної незалежності України для істориків відкрилися нові перспективи дослідження різних проблем, у тому числі й тих, що вже вивчалися. Це зумовлювалося не лише відходом від комуністичної ідеології, але й ширшим доступом науковців до джерел, що дозволило вивчити нові грані проблеми, використовуючи і упорядковуючи багатющій фактичний матеріал попередніх досліджень. Це повною мірою стосується, як і викладацької, так і студентської проблематики. Робіт, які б стосувалися власне професорсько-викладацької та студентських корпорацій, не багато.

Метою даного дослідження є аналіз наукових праць українських вчених, які досліджують історичне минуле Одеського національного університету, в тому числі викладачів та студентів тих часів, визначити та обґрунтувати теоретико-методологічні основи, стратегічні напрями і закономірності та на цьому підґрунті створити оцінку рівня повсякденного життя професорсько-викладацької та студентської корпорації Одеського університету. Також **мета** полягає в тому, щоб дати повний комплексний аналіз історії повсякденного життя викладачів та студентів, виявити його

особливості, визначити історичне місце в системі інших суспільних явищ. Відповідно до поставленої мети, сформулювало основні **завдання** дослідження:

- схарактеризувати джерельну базу та стан наукової розробки теми;
- дослідити умови студентського та викладацького побуту та рівень матеріального забезпечення;
- простежити ставлення студентства до суспільно-політичних дисциплін та визначити вплив навчальних предметів,
- індивідуальності викладачів на формування світогляду студентів;
- з'ясувати умови формування суспільно-політичних настроїв у студентському середовищі;
- виявити, які настрої та судження щодо релігії побутували серед студентів;

дослідити особливості, форми та якість відпочинку

Об'єктом дослідження є Одеський університет.

Предметом даного дослідження є повсякденне життя професорсько-викладацької та студентської корпорації ОДУ як окремої соціальної групи. Увага зосереджена на аналізі особливостей фінансово-побутових умов, ставлення до навчання, умов формування світогляду, життєвих цінностей; настроїв та реагування на політичні і соціально-економічні заходи держави, в якійсь мірі релігія, проявів соціальних відкидань, нравів у середовищі студентської молоді, участі студентства у громадському житті ВНЗ та особливостей використання вільного від навчання часу.

Хронологічні рамки являють собою роки заснування та існування Одеського державного університету в 1933-1953 рр.. Нижня хронологічна межа обумовлена роком відкриття університету на базі Одеського інституту народної освіти. Верхня хронологічна межа визначена завершенням суспільно-політичної ситуації та зміною політичного курсу 1953 р. в зв'язку зі смертю Й. Сталіна.

Територіальні межі охоплюють територію міста Одеса.

Дослідницька методика для вирішення поставлених завдань роботи становляться принципи історизму, об'єктивності та системності, що забезпечують науковий підхід до аналізу історичного процесу. Теоретико-методологічні основи концепції історичної пам'яті, зокрема вивчення механізмів функціонування індивідуальної та колективної пам'яті, здатні стати базою для якісно нового рівня дослідження і розуміння настільки неоднозначного суспільного та повсякденного життя тогочасних університетських корпорацій. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом для встановлення послідовності історичних подій діяльності викладачів, студентів та університету в цілому. Цей метод дозволив виділити на перший план теоретичні питання викладацької та студентської корпорації. Події і явища, розглянуті в комплексі, у взаємозв'язку і розвитку, дали можливість виявити основні етапи, сутність риси і специфіку повсякденного життя. Використання порівняльного методу мало важливе значення для забезпечення об'єктивності дослідження і уточнення ряду важливих історіографічних питань. Об'єктивною основою для порівняння є те, що минуле університету повторюється і є внутрішньо обумовленим процесом. Багато явищ тотожні чи схожі за внутрішньою сутністю і відрізняються лише просторовою або тимчасовою варіацією форм. Водночас одні й ті ж або подібні форми можуть бути наповнені різним змістом. Тому в процесі порівняння відкривається можливість для пояснення історичних фактів, розкриття їх сутності, а саме для порівняння схожості і відмінності кожного вивченого року, порівняльна форма діяльності викладачів та студентів. Було використано статистичний метод для проведення паралелі між роками, можна прослідкувати кількісне охоплення і дослідити масові, зокрема суспільні, явища і процеси. Сутність історико-генетичного методу полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій і змін досліджуваної реальності в процесі її історичного руху. Цей метод дозволяє найбільшою мірою наблизитися до відтворення реальної історії об'єкта дослідження. При цьому історичне явище відображається у найбільш

конкретній формі. Пізнання йде послідовно від одиничного до особливого, а потім – до загального. Біографічний метод – система методів і способів дослідження, діагностики, корекції і проектування індивідуального життєвого шляху особистості. Особливість повсякденного життя викладачів та студентів, полягала в тому, що в ньому був яскраво виражений моральний аспект. З огляду на це, було використано соціально-психологічний підхід для вивчення менталітету контингенту. Поєднання різних науково-дослідних принципів дозволило уникнути однозначних оцінок, уявити картину повсякденного життя професорсько-викладацької та студентської корпорації в усьому його розмаїтті, діалектичної взаємозалежності об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Історіографію нашого дослідження можна розділити на групи: *Перший етап*: відноситься з кінця 40-х – першої половини половині 1980-х років. *Другий етап*: завершується на початку 1990-х років. *Третій етап*: охоплює час, приблизно, з 1991 р. і до сучасності. Але слід зазначити, що не дивлячись на те, що літератури вистачає у повному об'ємі, вона вся однотипна, автори майже повторюють один одного. Виключення складають лише роботи самих «студентів» чи випускників.

Джерельна база та історія дослідження має у своєму складі комплекси джерел, що різняться за ступенем достовірності відображених у них історичних фактів. Аналізуючи джерельну базу, яку по розбили на чотири групи. В першій: матеріали фондів університету, в другій становлять офіційні партійні та державні документи. *Третя група* джерел представлена мемуарною літературою, до *четвертої групи* джерел відносяться матеріали періодичних видань, які включають в себе університетські та одну міську газети.

Структурно робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновку, списку використаних джерел та літератури, що складається з 92-х позицій (42 джерела та 50 найменування основної літератури).

Перший розділ нашого дослідження присвячено вивченню історіографічної та джерельної бази. У другому розділі, ми досліджуємо витоки, короткі аспекти начального процесу, відносини між викладацько-студентською корпорацією, ідеологію, соц. змагання, репресії. У третьому розділі, будуть розкриватися проблемні аспекти повсякденного життя університетів та студентства. У четвертому розділі досить цікавим моментом буде висвітлення повсякденності студентів у культурній сфері, це стосується їхніх відвідувань театрів, танців, гутків, спорту.

У завершенні дипломного дослідження зроблені висновки, із врахуванням історичних уроків і прорахунків. В умовах сучасного життя вкрай необхідно осмислювати всі недоліки того часу та розставити правильно акценти, як в політичному, так і в суспільно-культурному житті.

Обсяг основного тексту становить 98 сторінок та 9 літератури.

ВИСНОВКИ

Перехідні суспільно-історичні епохи докорінно змінюють реальність. В СРСР процес таких змін набував системного характеру, та зачіпав не тільки детермінанти, закономірності, тенденції соціального розвитку, але й суспільну психіку, ключовим елементом якої виступає людська ідентичність. Цей процес відбувається на всіх можливих рівнях – особистісному, національно-державному і навіть на глобально-цивілізаційному. Особливо це стосується дослідження перехідних суспільних епох, ключовою проблемою яких є зміна природи людської ідентичності на яку вливали потрясіння у вигляді тоталітарної системи, де немає правди, а людське життя ніщо.

Таким чином, існування відродженого радянською владою Одеського університету було надзвичайно важливим і водночас найбільш трагічним етапом його існування. Організаційні та матеріальні труднощі співпали з кампанією жорстоких політичних репресій проти викладачів і студентів. Велика кількість діячів зазнали переслідувань, що спричинило занепад цілих наукових напрямів, зокрема досліджень з історії України, української літератури тощо. Наука, а також вся культура в цілому, в пізню сталінську епоху пережили ряд ідеологічних кампаній, які переходили одна в іншу і зливалися в каламутний потік інтелектуального терору, цькування, і шельмування інтелігенції. Перетворившись на служницю ідеології та засіб вирішення нагальних завдань, що диктуються як гострими внутрішніми потребами, так і логікою «холодної війни». Звідси походить антиінтелектуалізм сталінської науки, девальвація теоретичного знання, крайній практицизм як природних, так і гуманітарних наук.

Одним із факторів, що визначає місце особистості в суспільній ієрархії, є матеріально-побутове становище. Коли минула ейфорія від перемоги у Другій світовій війні, люди залишились сам на сам зі своїми побутовими проблемами, досить буденними, але від того не менш болісними. Винагорода за науково-педагогічну працю професорсько-викладацьких

кадрів протягом 1945–1955 рр. зростала, однак не могла забезпечити реальні потреби. Пенсійне забезпечення не створювало нормальних умов життя.

В середовищі науково-педагогічної інтелігенції спостерігалися елементи інтелектуального послаблення, сірості, стандартизації та неоригінальності. Запровадження зрівнялівки, партійне ставлення до науковців згубно позначилося на їхньому становищі в суспільстві та морально-психологічному стані. Працівника вищої школи цінували не за професіоналізм, компетентність чи освіченість, а за особисту відданість та підлабузництво. Газети постійно нагадували: «Вся система навчання повинна бути перейнята духом більшовицької партії. В середовищі науково-педагогічної інтелігенції поступово зникла звичка до критичного мислення, судження та об'єктивності. Постійні «проробки» і «чистки» спотворювали морально-психологічну атмосферу у ВНЗ і сприяли зростанню рівня аморальності в колах професорсько-викладацьких кадрів. А одним з найганебніших явищ, породжених сталінською тоталітарною системою, було сексотство. Численні доноси у викладацьких колективах стали нормою життя і діяльності. Ще одним негативним проявом було хабарництво та корупція. Репресивна машина сталінізму перетворювала активного та свідомого педагога на маргінала, пристосованця до певної ситуації чи процесів, сліпого виконавця.

Історично склалося, що інтелігенція не була однорідною, монолітною масою за своїми світоглядними настановами, стереотипами і стратегіями поведінки, характером стосунків з комуністичною владою. Частина науково-педагогічної інтелігенції у повоєнний період обрала пристосованство, споглядання, інша – підлабузництво, третя – неприязнь до комуністичної влади, четверта – навпаки, щиро вірила в особливу позитивну роль партії в житті народу. Перемога у війні стала для багатьох ще одним переконливим доказом могутності політичного ладу, який сформувався в країні після 1917 р. Значна частина населення вірили в лозунги, справедливість того, що

відбувалося в країні, в те, що комуністичний режим дійсно створює умови для нового, чудового життя, яке чекає за найближчим історичним поворотом.

Натомість та частина, чиї світоглядні цінності йшли врозріз із настановами партії, щоб вижити у протистоянні з радянською владою та займатися науково-педагогічною роботою, обрала пристосуванство. Навчені «тримати язика за зубами», більшість представників науково-педагогічних кіл не наважувалися вголос висловлювати свої думки. Уже в наступних поколіннях елементи подвійного мислення нерідко призводили до проявів відкритої аморальності й бездуховності.

Повсякденне життя викладачів і студентів було напруженим, викликало втому та сприяло ризику розвитку стресів. Таким чином, було визначено проблемні аспекти життя однієї із таких була житлова проблема та стан гуртожитків, що в більшій мірі не задовольняло потреби студентів, проте у більшості не було коштів на винаймання квартир чи кімнат, тому потрібно було задовольнятися тим що є. Не дивлячись на усі ці негаразди та проблеми повсякдення, колектив намагалися жити щасливо і був радий тому, що має.

Оптимізм і надія на краще життя створювали особливу після переможну атмосферу в суспільстві. На тлі ейфорії від перемоги владні структури одразу розпочали «виховання» та «перевиховання» науково-педагогічної інтелігенції.

Утопія рівності, що панувала в соціумі, призвела до терору проти тих, хто не вписувався в систему. Чим талановитіший був учений, тим частіше він відчував елементи лицемірства щодо своєї діяльності. Людина не повинна була виділятися з сірої маси народу. Індивідуалізм асоціювався з егоїзмом. Моральний стандарт тих часів служити інтересам партії, а колективний інтерес має пріоритет над особистим.

Уникнути цього маховика все рівно було не можливо, тож потрібно було відволікатись на щось культурно-духовне, бо в такій атмосфері не довго і глузд втратити, як бачимо, що в післявоєнну добу як викладачам, так і студентам дали краплю надії і волі, але з присмаком отрути.

Університет було перетворено на справжній радянський вищий навчальний заклад з уніфікованою системою викладання, слухняною професурою та вірним справі соціалістичного будівництва студентством. Незважаючи на те, культурно-освітня й наукова робота в ОДУ тривала завдяки ентузіазму та відданості справі його працівників.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

1. Архів ОНУ ім. І. І. Мечникова. Ф. Р-1438. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 106.
2. Архів ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Ф. Р-1438. Оп. 2. Спр. 2. Арк. 20.
3. Архів ОНУ ім. І. І. Мечникова. Ф. Накази. Оп. 2-л. Спр. 3. Арк. 59–63
4. Архів ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Ф. Накази. – Оп. 2- Спр. 4. Арк.
5. Устав Одеського державного університету. – Одеса, 1939. – 23 с.

Опубліковані джерела

Документи

6. Высшая школа. Основные постановления, приказы и инструкции / [сост. Мовшович М.И.]: под ред. А.М. Ходжаева. – М.:Советская наука, 1948. – 616 с.
7. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду, 1917 – 1959 рр.: зб. документів: в 2 т. – Київ, 1959. – Т. 1. – С. 602.
8. Народное образование в СССР. 1917–1973 гг.: сб. док Москва, 1974. – С. 420 – 426.
9. Научные кадры в СССР. Сборник документов и справочных материалов / под. ред. акад. А. В. Топчиева. Москва, 1959. 304 с.
10. Одеський мартиролог: Дані про репресованих Одеси і Одеської області за роки радянської влади. Т. 3 / Уклад.: Л.В. Ковальчук, Г.О. Разумов. Одеса, 2005. 892 с.
11. Постанова ВУЦВК і РНК УРСР про встановлення безплатного навчання у вишах, втишах і технікумах (1934, січня 13) URL: <https://history.vn.ua/book/xrestomatia/546.html> (дата звернення: 08.10.2019).

Мемуари та спогади

12. Амброз А. Ю. Единство фронта и тыла (В далеком Байрам-Али) / Времена и годы: (воспоминания ветеранов войны и труда Одесского университета труда). Одесса, 1998. Вып. 1. С. 7 – 13.
13. Боровой С. Воспоминания еврейского историка. М.-Иерусалим, 1993. 384 с.
14. Ирлинский Д. Забытые победы, или воспоминания «неудачника»: мемуары. Житомир, 2007. 222 с
15. Кирилук С. Я піснею назву надій оцих краплини: Народний архів (праці, щоденники, спогади, додатки). Одеса, 2007 416 с.
16. Померанц Г. С. Записки гадкого утёнка. М., 1998. 399с. URL: <https://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=book&num=1391> pdf (дата звернення: 06.10.2019).
17. Тарнавская Н. В. Байрам-Али (1943–1944): стенограмма інтерв'ю // Архів автора.2002. С. 3
18. Урсу Д. П. Университет длиною в жизнь. Путь историка. Одесса., 2016. 504 с.
19. Урсу Д. П. Факультет. Воспоминания. Разыскания. Размышления. Одеса, 2006. 304 с.

Преса

20. За комуністичні кадри (ЗКК).1933. № 7-8. 17 листопада. С. 3.
21. ЗКК. 1938. № 21. 17 квітня. С. 1-2.
22. Молода Гвардія.1938.8 жовтня. С.4.
23. За більшовитські кадри (ЗБК) 1947. 7 листопада (№ 1). С. 4.
24. ЗБК. 1947. 30 листопад (№ 4). С. 1.
25. ЗБК. 1947. 5 грудня (№ 5). С. 2.
26. ЗБК. 1948. січ. (№ 4). С. 2

27. ЗБК. 1948. лютий (№ 6). С. 3.
28. ЗБК. 1948. лютий (№ 7). С. 2
29. ЗБК. 1948. березень (№ 10). С. 2
30. ЗБК. 1948. березень (№ 11). С. 2.
31. ЗБК 1948. березень (№ 12). С. 2.
32. ЗБК. 1948. травень (№ 15). С. 3
- 33.ЗБК. 1950. 25 березня (№ 10).
- 34 ЗБК. 1950. 23 жовтня (№ 23) С. 1.
35. ЗБК. 1950. 22 квітня (№ 13).
- 36.ЗНК. 1957. 16 січня (№ 2). С.1.
- 37.ЗНК. 1959. 16 квітня (№ 13).
- 38.ЗНК.1957. 21 березня (№ 9). С. 4.
- 39.ЗНК. 1957. 13 червня (№ 19). С. 4.
40. ЗНК. 1957. 9 жовтня (№ 27). С. 1.
- 41.ЗНК. 1957. 28 листопада (№ 33). С. 1
- 42 ЗНК. 1959. 3 жовтня (№ 27) С. 1.

ЛІТЕРАТУРА

43. Аксенов В. П. В поєсках грутного бэби. Книга об Америке. Нью-Йорк, 1987. 343 с.
44. Булгакова О. Повсєкденне життє наукової інтелігенції доби «відлиги» // Історія повсєкденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 2010. с. 189–191.
45. Вайнштейн О. Б. Денди: мода, література, стиль життя. Москва, 2006. 638 с.
46. Вишневський С. Діяльність Одеського університету в роки румунської окупації Південної України (1941-1944 рр.) с. 67. – 73. URL: <http://er.ucu.edu.ua:8080/bitstream/handle/1/503/6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (01. 10. 2019р.)

47. Вінцковський Т. Футбол у системі фізичного виховання студентів ОДУ імені І.І. Мечникова в повоєнний період // Південний Захід. Одесика, Вип.27. Одеса, 2019. с. 137 – 152.
48. Денисюк І. Проти рожна перти // Комаринець Теофіль: людина, вчений, політик. Спогади. Львів, 1999. с. 55-56.
49. Історія Одеси / гол. ред. В. Н. Станко. Одеса, 2002. 560 с.
50. Історія Одеського університету за 100 років / Н. І. Букатевич, Г. А. Вязовський, М. І. Дузь [та ін.]; відп. ред. О. І. Юрженко. Київ, 1968. 423 с.
51. Історія Одеського Університету(1865– 2000): Наукове видання / Л. Ануфрієв, С. Аппатов, Ю. Амброз [та інші] ; [гол. ред. В. Сминтина]. Одеса, 2000. 226 с.
52. Історія філологічного факультету. Одеса, 2012. С.51 URL: http://www.docme.ru/doc/110405/istoriya-filologicheskogo-fakul._teta-onu-im.i.i.mechnikova#expanded:on (дата звернення: 13.10.2019).
53. Казьмирчук М. Г. Професорсько-викладацький склад відновленого Київського державного університету (1933 – 1941) // Український історичний журнал, Київ, 2012. № 1. С. 102–119.
54. Коротенко Н.М. Університетська освіта в радянській Україні (1933 – 1941 рр.). Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. і. н. за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2010 р. 20 с.
- 54-а Коротенко Н. М. Організація соціалістичних змагань в університетах УСРР-УРСР у період 1933–1941 рр. // Вісник Академії праці і соціальних відносин ФПУ. Киі 2009. №5. С. 114–119.
55. Коротенко Н. Становлення та розвиток заочної освіти і екстернату в університетах УРСР у період 1939 – 1941 років // Каразінські читання (історичні науки): тези доп. 62-ї Міжнар. наук. конф. молодих вчених (ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009). Харків, 2009. с 174 – 175. URL:

<http://history.karazin.ua/themes/history/resources/97570727a182ff395dfe59591c0d645f.pdf> (14.10.2019)

56. Кузнецов В. А. Создание и первые годы существования Одесского государственного университета // Іс-торія науки і техніки: зб. наук. праць / гол. ред. О. Я. Пилипчук. – К., 2013. – Вип. 3. – С. 172 – 191.
57. Кузнецов В. О., Тоцький В. М. Одеський державний університет імені І. І. Мечникова в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. С. 175 – 199.
URL:
http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/324/Vest_Biol_3_05_175-199.pdf?sequence=1&isAllowed=y (13.10.2019)
58. Левченко В. В. Діяльність вчених-істориків Одеси в період німецько-румунської окупації (1941–1944) та їх доля // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. Одеса, 2011.с. 233 – 239.
59. Левченко В. В., Петровський Е. П. «Арештувати як українського есера...» (до біографії професора філософії та педагогіки Одеського державного університету Михайла Гордієвського) // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 2008. № 1/2. с. 415–432.
60. Левченко В. В., Петровський Е. П. Штрихи до біографії професора О. О. Сухова (До 70-річчя зчасів трагічних подій) // Юго-Запад. – Одессика. Вып. 6. Одесса, 2008. с. 207-226.
61. Литвин Н. М. Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920–1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми): автореф. ... канд. іст. наук: 07.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2006. 23с.
62. Молодёжные твои права и обязанности / А.Безуглов, А.Ярко, А.Первушин. – Москва, 1968, – 279 с.
63. Не забудемо, пам'ятаємо: співробітники ОНУ ім. І. І. Мечникова в роки Другої світової війни : інформаційне видання / [гол. ред. І. М. Коваль]; відп.

- ред. М. О. Подрезова . Одеса, 2015. 437 с. URL: http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/pdf/veterans_onu.pdf(дата звернення: 13.10.2019).
64. Новікова Л. Повернення: до історії відновлення діяльності радянського радянського університету в Одесі у 1944 р. // Юго-Запад. – Одессика. Вып. 19. Одесса, 2015. с. 54-67.
65. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865 – 2015 р.) / [кол. авт.]; [гол. ред. І. М. Коваль]; Одеський нац. ун-т. І. І. Мечникова. Одеса: ОНУ, 2015. 964 с.
66. Одеському національному університету імені І. І. Мечникова – 145: Лібрето напередодні славетного ювілею: [науково-популярний нарис] / О. Б. Дьомін, В. М. Хмарський. Одеса. – 48 с.
67. Петровський Е. П. Іван Іванович Погорілий (1899 – 1937): трагічна доля керівника кафедри історії України Одеського університету // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць. Київ, 2004. Вип.12. С. 380 -388.
68. Петровський Е. П. Історичні дослідження на кафедрі історії України Одеського державного університету в 30-ті роки ХХ ст. // ЗІФ. Одеса, 2005. – Вип. 16. С. 184-192.
70. Петровський Е. П. Кадрова ситуація на історичному факультеті Одеського державного університету в 1930-х роках // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий зб. наук. праць. Київ, 2005. Вип. 13. С. 260-273.
71. Петровський Е. П. Одеський державний університет як об'єкт радянської репресивної політики 1930-х років // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Особа в тоталітарному суспільстві: рефлексії ХХІ століття». Одеса, 2013. URL: <http://liberte.onu.edu.ua/info/pomin> (дата звернення: 03.10.2019).

72. Петровський Е. П. З історії історичного факультету Одеського університету у 1930-ті роки: декан Ізраїль Давидович Сероглазов // Записки історичного факультету. Одеса, 2004. Вип. 15. С. 509 – 520.
73. Петровський Е. П. Одеське студентство 1930-х років як об'єкт освітянських експериментів радянської влади (на прикладі історичного факультету) С. 283 – 288.
74. Піча В. М. Культура вільного часу. (Філософсько-соціологічний аналіз). Львів, 1990. 149 с.
75. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х років): у 2 кн. Кн. 1. Ч. 1 – 2 / відп. ред. В. М. Даниленко. К., 2010. 351 с.
76. Поляков В. М., Савчук В. С. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи. – К., 2004. – С. 212.
77. Прохоренко О. А. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України в другій половині 40-х – першій половині 50-х років ХХ ст.: автореф. ... канд. іст. наук: 07.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 18 с.
78. Рубин Б., Колесников Ю. Студент глазами социолога. [Социологические проблемы воспитания]. Ростов-на-Дону, 1968. 277 с.
79. Рябченко О. Студенти радянської України 1920 – 1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації. Харків, 2012. 456 с.
80. Самойлов О. Ф. Одеський університет в 1941-1945 рр. URL: Режим доступу: [http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12157/25-Samoilov.pdf?sequence=1\(11.11.2019\)](http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12157/25-Samoilov.pdf?sequence=1(11.11.2019))
- 80-а. Славкин В. И. Памятник неизвестному стиляге: История поколения в анектолах, легендах, байках, песнях. Москва, 1996. 311 с.
81. Смирнов В. А. Реквием XX века: в 5-ти ч. Часть II. Одесса, 2003. 800с.

82. Стрижак Є. Інститут червоної професури (1929 – 1937): у пошуках більшовицької альтернативи «старій професурі» // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки, Київ, 2007. Вип. 17. С. 307 – 319.
83. Студентські будні. Київ, 1958. 107 с
84. Тош Дж. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка / Пер. с англ. Коробочкина Москва, 2000. – 296 с.
- 84а. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя: колект. монограф. / [відп. ред. С.В. Кульчицький]. К.: Ін-т іст. України НАН України, 2012. с. 667–750.
85. Урсу Д. П. Ученные Одессы – жертвы идеологических кампаний 1946 – 1953 гг. // Юго-Запад. Одессика. 2010. Вып. 10. С. 114-173. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/2117>(дата звернення: 03.10.2019).
86. Урсу Д. П., Петровський Е. П. Відродження історичного факультету в Одеському державному університеті (1934–1941) // Записки історичного факультету. – Одеса, 2008. – Вип. 19. с. 233 – 245.
87. Урсу Д. П., Петровський Е. П. Особливості науково-дослідницької роботи викладачів, аспіратів і студентів історичного факультету Одеського державного університету в 1934 – 1941 роках // Записки історичного факультету. 2009. Вип. 20. с. 300 – 312.
88. Урсу Д. П. «...Особенно засорен враждебным элементом»: Одесский университет в 20–30-е годы // Одесский университет. 1995. 12 мая. С.4.
89. Хоменко Н. Дозвілля студентів ВНЗ під час навчального року (кін. 1940-х – 1960-ті рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. Вип. 14. С. 127–146. URL: <http://history.org.ua/JournALL/xxx/14/9.pdf> (15.10.2019)
- 89-аХарківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. Бакіров, В. сопельников, Б. Зайцев та інші., Харків, 2004. 750 с.

90. Хоменко Н. Колективне дозвілля як спосіб контролю за студентською повсякденністю // Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф. Переяслав-Хмельницький, 2010. С.191-193.
- 90-а Хмарський В. М. Проблема співвідношення історії та передісторії вищих навчальних закладів Одеси [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/5500/1/3-10%2B.pdf> (25.10.2019)
91. Щетніков В. П. Одесский университет: 1941–1944 годы (по материалам оккупационной прессы) // ЗІФ. Одеса, 1999. Вип. 9. С. 266–271.
92. Яцкевич В. Новое в законодательстве о стипендіях, Минск, 1974, 112 с.